

IMAGINARUL ȘI COTIDIANUL ÎN SOCIOLOGIA LUI DURKHEIM

M. MAFFESOLI

Sorbona

Centrul de Studii asupra Actualului și Cotidianului
(Paris V)

Centrul de Cercetări asupra Imaginarului (MSH)

1. Obiectivarea faptului social

Nu este vorba de a da o nouă definiție pozitivismului sociologic, ci mai degrabă, considerându-l drept sistem de referință mitic pentru cine dorește să facă o cercetare științifică, să se arate multiplele abateri, care sunt însăși faptul lui Durkheim. Astfel, ar fi posibil să se demonstreze că datul social poate fi cuprins în acea stă mișcare neîncetată care merge de la *nominalism la empatie*, de la obiectivare la participare, de la analiza rece la înțelegerea fierbinte. Îmi pare că o astfel de metodă permite evitarea rigidității dogmatice sau pretenția critică a trebuinței de a fi (indiferent de ce ordin ar fi) și „metasociologia”, al cărei centru este „parizianic”, iar circumferința sau extinderea, nicăieri. Nu este sigur că această „metasociologie”, cu structuralismul și sociologia ca suport, scapă și ea de pozitivism.

Intoleranța pe care o dovedește adesea, este instructivă, în acest sens. Astfel, mi-ar place să am o atitudine relativistă, disprețuind certitudinile și modele, însușindu-mi remarcă unui Faust deziluzionat dar „redivivus”: „cenușie este cunoașterea și verde arborele de aur al vieții”.

Pentru a servi drept punct de sprijin mișcării de „du-te-vino” de care tocmai am amintit, se poate cădea de acord, dacă nu asupra unei definiții, cel puțin asupra unei stări de spirit ce caracterizează pozitivismul. Din moment ce este vorba de o atitudine, ne vom referi la aspectul cel mai banal. Banalitatea chiar foarte apropiată este adesea marcată, necunoscută și, totuși, ea informează în profunzime analizele cele mai savante, cercetările cele mai sofisticate.

În mai multe rânduri, Durkheim a subliniat că faptele sociale sunt lucruri (în special cap. 2 al regulilor metodei sociologice) — pentru el o astfel de propoziție este — și trebuie reamintit „principiul metodei sociologice”¹. Această poziție nu pare deloc surprinzătoare. Într-adevăr, se înscrie într-o perspectivă de ansamblu care însemna subordonarea tuturor elementelor naturii și societății, rațiunii. În acest sens, demersul lui Durkheim este coerent. Însărcinată cu misiunea de a exploata în mod specific un teren necunoscut, sociologia trebuie să se supună principiilor

¹ E. Durkheim, *Le suicide*, Paris, 1973, p. 349.

directoare ale științei momentului. Faptul social este măsurabil, se poate compara forța și mărimea lui, așa cum „se procedează în cazul intensității curentului electric sau a focarelor luminoase”. Adesea a fost criticată cu pertinentță și rigoare această propoziție durkheimiană celebră. Dar nu s-a subliniat suficient faptul că, se înscria în această formidabilă energie proprie viziunii prometeice care, din secolul al XIX-lea, atribuia fiecărei științe particulare funcția sa specifică în investigarea sistemului realităților. În acest sens, Durkheim, Comte sau K. Marx sunt protagoniștii aceleiași epistemologii. Și nu este deloc surprinzător că descendenții lor îndepărtați, aparent separați în privința opțiunilor lor ideologice, sunt de fapt foarte apropiați în apărarea acelorași valori culturale.

Astfel, fără a împinge prea mult critica corespondenței dintre faptul social și obiectivitate, este suficient să-i amintim doar indicele temporal. Fiecare epocă dispune de propriul său sistem de investigare și interpretare a mediului ambiant social și natural, și este întotdeauna dificil să te sustragi de la tendința dominantă. Astfel, în marea mișcare taxinomică ce se inaugurează o dată cu filosofia luminilor, este normal că știința societăților să se consacre degajării acestor „legi necesare” care au fost scoase la iveală în fenomenele naturale. Deziluzia lumii care a făcut vid în păduri și pe câmpii, trebuie să continue, făcând transparentă viața obscură și misterioasă din societate.

De aici „această necesitate de a recurge la procedeele laborioase ale științelor naturale”, și aceasta, pentru a face să dispară tenebrele care cuprind încă realitățile sociale. În marșul triumfal al Progresului, care marchează sfârșitul secolului al XIX-lea, raționalul, cantitativul este ceea ce în profunzime „trebuie” să facă să funcționeze viața în societate.

Miza este o societate perfectă care nu se mai bazează pe o fantasmă religioasă sau imaginară, ci care se fondează pe rațiune. De fapt utopia milenaristă rămâne identică cu ea însăși, dar ideea centrală care o constituie se deplasează. În Grecia antică, în Gnoză sau pentru Cabală, *numerele* și gândirea pe care o determinaseră, jucaseră un rol important. O dată cu dezvoltarea științelor naturale se va produce același fenomen. Conform expresiei unui protagonist al acestei epopei, ecuațiile matematice vor constitui niște punți între elementele naturii și ale societății. Aceste legi ale naturii pe care spiritul uman le poate cunoaște, metodele aplicate în acest scop, toate acestea vor servi, trebuie să servească de model la ceea ce este denumită viață morală. Științele umane, sunt fascinate de dezvoltarea științelor „pure”. Succesul care s-a înregistrat în fizică, chimie, trebuie transferat și în ordinea gândirii umane. C. Boylé vorbește de această „tentativă”, la care sociologia se grăbește să-i sucumbă³.

2. Dimensiunea imaginărilor

Pentru Durkheim însuși, cantitatea și calitatea se organizează într-o complementaritate, chiar conflictuală. Înainte ca epigonii să-și

² E. Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Paris, 1968, p. 37.

³ Cf. C. Bouglé, *La démocratie devant la science*, Paris, 1904, p. 7-12.

propună să stabilească elivaje ireductibile, această organizare este de altfel proprie lucrărilor lui Durkheim. Și aceasta, poate fi corpul său apărător. „*Sinuciderea*” apare, din acest punct de vedere, exemplară — găsim în el un dozaj subtil, care face din el un punct de referință. La fel se poate spune despre „*Formele elementare ale vieții religioase*”, carte ce reprezintă realizarea unei încrucișări de elemente caracteristice vieții religioase și analizei socio-economice. Firește, nu se pune problema să se dea modele, și nici să se analizeze cu precizie opera lui Durkheim, ceea ce va constitui obiectul unui studiu specific, ci doar să se indice ca pistă de reflecție că fondatorul școlii pozitivistice franceze elaborase lucrări mai nuanțate. Cultura stând sprijin, asemenea revenirii refulării, vedem apărând elemente care vor fi lăsate deoparte de moștenitorii săi intelectuali. Du-te-vino constant pe care-l preconizează de la „rațiune la simțuri”, de la „spirit la materie”, este o altă modalitate de a exprima încrucișarea de care tocmai am vorbit⁴. Onestitatea intelectuală, sau simpla deschidere a spiritului obligă, dincolo de cererile de principiu, să se recunoască întreaga încărcătură pasională care se află în acțiune, în viața societăților, ceea ce necesită corectarea constantă a elaborării unor legi prea rigide prin referire la fapt, la eveniment, la factic.

Fără a solicita cu înverșunare textele sale, putem arăta că Durkheim este mai puțin sigur decât pare; ceea ce pare să scape descendenților săi îndepărtați, cât și epigonilor săi. Este de-a dreptul izbitor să constăți că, în fiecare dintre cărțile sale importante, găsim atenționări, rezerve, nuanțe sau mai simplu „lapsus calami” care arată imposibilitatea elaborării unei teorii universale capabile să înțeleagă și/sau să schimbe lumea. În „*Formele elementare ale vieții religioase*”, lucrul apare manifest. Dar îl regăsim și în lucrările care se referă în special la lumea contemporană. Astfel, în „*Diviziunea muncii sociale*”, Durkheim se referă la faptul că „orice propoziție generală lasă să scape o parte din materia pe care încearcă să o stăpânească”⁵. El ajunge la această concluzie văzând cum se intersectează „științele speciale”, și multiplicitatea legilor, metodelor și procedurilor pe care acestea le emană. Regăsim aici imposibilitatea structurală a unei viziuni unice, a unei unități a științei, care rămâne idealul finalității pozitivismului. O astfel de imposibilitate ține exact de faptul că toate situațiile sociale își au rădăcinile în concret, adică în diferență. Putem, firește, să clasificăm situațiile și formele care structurează toate societățile, dar această taxinomie va rămâne abstractă. Iar aporia de care se izbește sociologul, constă în existența „unei distanțe prea mari între cercetările în detaliu, care alimentează orice demers științific și sintezele pe care le operează.

Probabil că nu s-a acordat suficientă atenție acestei distanțe specifice disciplinei noastre, care, într-adevăr, are drept obiect natura și impactul sentimentelor colective care șlefuieste o agregatie socială sau alta. Această precauție o regăsim exprimată în teza în latină a lui Durkheim. Probabil datorită sintaxei limbii care se preta mai bine la aceasta, formulările sunt mai puțin abrupte, fiind dominată de scepticism. Interesul se

⁴ E. Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, op. cit. passim. Cf. par ex. p. 132, note 5 et également, p. 637.

⁵ E. Durkheim, *La Division du Travail social*, Paris, 1926, p. 355.

focalizează în special asupra constituirii științei sociale. O observație, în special, este simptomatică, și-anume atunci când autorul recunoaște că „finețea lucrurilor nu are aceeași măsură cu cea a spiritului uman”. „De altfel, nu pretindem că lucrurile sociale să fie prin ele însele absurde. Dar, dacă în fondul lor există o anumită logică, aceasta este alta decât cea la care se conformează raționamentul nostru deductiv ; nu are aceeași simplitate ; poate că urmează alte legi”⁶. Iată deci, ce înseamnă relativism sociologic. În acest text, arta elipsei se află la înălțime. „Nu trebuie să dispere acest Billancourt” specific pe care-l reprezintă lucrătorii conceptului, dar în același timp, nu putem să nu recunoaștem, prin incidente, restrictive, că ceea ce el numește o „anumită” logică a lucrurilor sociale, nu se va confunda cu construcția deductivă care ne face să atribuim o oarecare identitate oamenilor, lucrurilor sau situațiilor.

N-am putea oare forța un pic nota și să recunoaștem că, dacă societatea, cu care se ocupă sociologia, nu este „absurdă”, nu se poate reduce la un adevăr, sau mai degrabă, că ne aflăm în prezența adevărurilor apărute, multiple, în mișcare, care se sustrag abordărilor prea limitative.

Principiul identității, vector al protagoniștilor Iluminismului, Revoluției de la 1789, acest principiu-obiectiv al socialiștilor, reformatorilor sociali ai secolului al XIX-lea și, după ei, ai fondatorilor sociologiei acest principiu devine, deci, nesigur, inadecvat sau perfect arhaic, în momentul când depășim înclinația spre conceptual, confruntându-ne cu lipsa de semnificație — în sensul dur al termenului, în viața de toate zilele. Întotdeauna, în cadrul rezervelor durkheimiene ne putem întreba dacă (fără a uita tot ceea ce zice pentru a-l instaura) Durkheim nu are intuiția neadecvării acestui principiu, sau al aspectului său ucigător, atunci când în opera sa clasică despre sinucidere, recunoaște, comentând o analiză a lui Hartmann despre dezvoltarea conștiinței și scăderea voinței de a trăi, că „ideea și mișcarea, sunt, într-adevăr, două forțe antagoniste care avansează în sens invers una față de alta . . . De aceea, nu se poate instala domnia absolută a ideii, nici măcar să se mențină, căci aceasta ar însemna „moartea”⁷.

Aici, în plus, accentuarea face să reiasă modul, în care imperialismul teoriei se poticnește în fața incoerenței, sau măcar spectul inegal al existenței sociale, modul în care efervescenta acesteia brutalizează orice pretenție reductionistă. În logica sa proprie, procedura conceptuală nu poate funcționa decât pe un corp mort. Taxinomia pentru a disecea, discrimina și analiza, are nevoie de destindere, de imobilitate, a cărei formă complexă este moartea. Firește că este vorba aici de poziții bine delimitate, pe care nu le găsim niciodată ca atare, dar este interesant de notat că Durkheim dă elemente care permit depășirea absolutismului teoriei care iese în evidență. A insista asupra acestui lucru, nu reprezintă ceva

⁶ E. Durkheim, *La contribution de Montesquieu à la constitution de la science sociale*, în *Montesquieu et Rousseau, précurseurs de la sociologie*, Paris, 1966, p. 101. Amintesc faptul că este vorba de a doua traducere a tezei în latinește a lui Durkheim al cărui titlu este : „Quid secundatus politicae scientiae instituendae contulerit”, Bordeaux, 1892. Cf. încă p. 112 : „Ceea ce este rațional este exact ceea ce există cel mai adesea în realitate : această logică ideală este, deci, de asemenea, în parte, în lucruri. Dar sunt și unele excepții care dau naștere unor echivocuri privitor la această noțiune”. Sublinierea mea (M.M.).

⁷ E. Durkheim, *Le suicide, Etude sociologique*, Paris, 1973, p. 316.

inutil, căci trebuie spus că intelectualii, inclusiv cei care se pretind spirite libere, sunt adesea clerici, care investese în „munca de concepție” nostalgia lor religioasă și dorința de totalitate. Credința are rădăcini adânci, și fie că se află în plinul pozitivismului sau în vidul catastrofismului, ea găsește întotdeauna teren să investească. Și, reamintesc celor pe care comparația nu-i va deranja că, în tradiția noastră religioasă, thomismul instituțional și teologia negativă marginală sunt aici pentru a arăta că spectrul atitudinilor fideiste poate fi foarte larg.

3. „Interpretarea conștiințelor”

Este deci important de recunoscut că pasiunea și acțiunea sa, rămân pivoții esențiali ai vieții sociale. Justificările, teoretizările, raționalizările nu apar decât în urma combinărilor. Primordial este impulsul care determină acțiunea, incitând la a se spune, prezidând diferitele reuniuni, favorizând atracțiile și respingerile, ordonând alianțele. Într-un cuvânt, tot ceea ce este „nonlogic” (V. Pareto), de care nu putem face aici economie și pe care-l regăsim la baza modurilor noastre de a fi. Astfel, pentru Durkheim nu există poate reprezentare colectivă, care, într-un sens, să nu fie delirantă”. Și acest fenomen pe care îl constată pentru credințele religioase, poate fi considerat ca „lege foarte generală”⁸.

Nu se poate exprima mai bine importanța sensibilului, a sentimentului nerepresibil și dezordonat din toată societatea. Din momentul în care se realizează acordul (în mod problematic) asupra acestei importanțe, din momentul când se recunoaște că „homo demens” este o componentă ireductibilă a obiectului nostru de studiu, trebuie să ne asumăm toate responsabilitățile. În lipsă, vom considera reprezentările ca fiind anacronice, adică patologice. Sociologia, de decenii, a luat această cale, pentru o bună parte. Dar, și într-o perspectivă pur cauzalistă, cum se poate explica atitudinea altruistă, angajarea politică, sacrificiile efectuate în numele valorilor transcendente? La fel, cum se poate explica permanența simbolurilor patriotice, culturale, religioase? Și lista nu este deloc exhaustivă.

Imediat ce reușim să depășim schematismul raționalist mărginit ne dăm seama că reprezentările colective alimentează acțiunile și discursurile reputate cele mai științifice. Le regăsim „a fortiori” în marile opere sau în creațiile minuscule care reprezintă trauma istoriilor umane. Totemismul, descris de Durkheim, a dispărut poate, dar interesul analizei sale constă în a face să reiasă faptul că este vorba de „o lege foarte generală, care, cu modulații foarte specifice se poate aplica la numeroase situații contemporane. Mecanismul „participării”, care prin medierea unuia sau altuia dintre totemuri, mă face să fiu solidar, cu mediul meu, rămâne în actualitate. În sfârșit, este „l'ultima ratio” a oricărei socialități. Diferitele manifestări ludice sunt instructive, în acest sens, chiar în ordinea politică⁹. Dar, în partea acestor exemple paroxistice regăsim acest

⁸ E. Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Paris, 1968, p. 325.

⁹ Cf. l'analyse anthropologique de Balandier (G.), *Pouvoir sur scènes*, Paris, 1980.

mecanism în solidaritatea de bază care constituie viața din cartierele și satele noastre. Fără el, conformismul sau conformitatea bandelor, rețelelor, echipelor, asociațiilor și a diverselor grupări sociale ar fi de neînțeles. Este suficient să amintim resurgența contemporană a idealurilor politice sau religioase, la atașamentul de noțiunile de teritoriu sau țară, la renașterea „familiilor lărgite”, la adunările muzicale, festivalurile populare, la importanța acordată ecologiei cât și circuitelor de hrană naturală, pentru a ne convinge că este inutil să vrem să reducem viața socială la substratul economic sau la baza fiziologică”. Ideile sunt realități, forțe... Reprezentările colective sunt forțe care acționează încă și mai puternic și mai eficace decât reprezentările individuale”¹⁰.

Aceste reprezentări, povești frumoase sunt cele ce structurează dezvoltarea colectivă și individuală. În mod metaforic putem spune că ele servesc de contrapunct, de muzică de acompaniament pentru preumblarea sinuoasă a existenței umane. Ele reprezintă ajutoare față de rigurozitatea destinului, duritatea impunerii sociale sau naturale. Este vorba aici de o funcție care nu este deloc neglijabilă, și care, oricum strică analizele tradiționale, atât politice cât și sociologice, care o evacuează prea repede sau îi acordă un loc minor.

În această perspectivă, teoretizarea este unul din elementele atitudinii reprezentative, care are tendința să fie imperialistă, monopolizatoare, când, prin vocație, nu face decât să accentueze un aspect al spiritului uman, cel care discriminează, care generalizează pe baza celui mai mic numitor comun. Pentru a relua o expresie filosofică, teoria are tendința de a ipostazia, adică, ceea ce nu-i decât o idee, un ajutor pentru înțelegere, devine o entitate ce nu poate fi depășită, o substanță care *trebuie* să existe, ca atare. În această perspectivă, conceptul pur dă un plus de existență la ceea ce descrie, îl face să existe în plenitudinea sa. Pretenția conceptului, regăsită în mod regulat în istoria gândirii, pare să uite că perfecțiunea sa este pe de o parte abstractă, căci acest concept nu reține din masa informațiilor decât elementul care este cel mai vizibil, cel mai evident, și pe de altă parte, că ajunge întotdeauna „post-festum”, la sfârșitul unei situații economico-sociale, când evenimentul sau fenomenul s-a încheiat.

Acest element are importanță în mod expres pentru demersul sociologic, căci, la ce bun să spunem Adevărul despre fenomenele care nu sunt intangibile. Cel mult, putem face o analiză a modului în care aceste fenomene au fost interpretate, exact la aceasta folosindu-se (sau trebuind a folosi) sociologia cotidianului. Și aici vom găsi la Durkheim texte care ar trebui să relativizeze pretenția conceptuală despre care tocmai am vorbit. Într-adevăr, în „*Diviziunea muncii sociale*” sunt analize (să le considerăm oare derapaje?) care arată că dezvoltarea socială nu este nici prevăzută, nici conștientă, că în cel mai bun caz este utilizată „prea târziu”. Este interesant de relevat că oamenii merg pentru că trebuie să meargă”. Aici este vorba de impulsul despre care am amintit mai devreme. Viața socială și discursul pe care acesta îl ține, nu sunt programate în nici un

¹⁰ Cf. le développement qu'en fait E. Durkheim, *Représentations individuelles et représentation collective*, in „Revue de métaphysique et de morale”, Paris, mai 1898.

fel, apar mai mult sau mai puțin misterios și de-abia „prea târziu”¹¹ vom putea aprecia ceea ce a fost dominant, ceea ce a fost util sau utilizat.

Am vorbit deja, în acest sens de *coanestezie* socială care face ca, în ciuda incoerenței și preumblării în salturi, în ciuda vicisitudinilor și catastrofelor, în ciuda măcelurilor și a crimelor care punctează istoria, cu regularitate, ansamblurile sociale să se perpetueze. Există o rezistență organică, ar trebui poate s-o numim vegetativă, care nu lasă să devină extraordinară. Această rezistență nu este neapărat activă, ne putem inchipui că-și are originea în reprezentări, în imaginarul care, neavând nimic riguros, structurează o comunitate, ca atare. Ceea ce face să se nască o altă observație durkheimiană: „indivizii sunt mai mult produsul vieții comune, decât determinanți ai acesteia”¹². Optimismul progresist al autorului este eronat aici: dezvoltarea civilizațiilor nu este produsul unei acțiuni concertate, hotărâtă și gândită, ci pur și simplu are loc, determinând, structurând în schimb indivizii care alcătuiesc ansamblul social. O astfel de concepție, care nu este ceva obișnuit pentru Durkheim, trimite la un anumit vitalism, considerând că întotdeauna, construcțiile intelectuale sunt secundare față de existența însăși, dar mai ales față de ideologiile imaginative care însoțesc această existență.

Aceasta nu înseamnă că nu există elaborări teoretice în fiecare moment al devénirii sociale. Din contra, și este suficient să ne gândim la istoria ideilor pentru a ne convinge de acest lucru. Fiecare epocă, fiecare civilizație a emis o reflecție mai mult sau mai puțin abstractă. Și, de la Platon la Comte, trecând prin Thomas d'Aquino, am putea multiplica pe indelete marile sisteme de interpretare care au marcat epocile și generațiile. Dar, aici putem afirma că aceste sisteme, dincolo de caracterul lor științific propriu, erau traversate de mitologie, în mare parte. „Prea târziu” se descoperă sau se recunoaște, însă, această dimensiune mitologică. Scientismul secolului al XIX-lea nu scapă acestei legi, nu numai că se recunoaște încărcătura sa ideologică, dar începem să îi măsurăm efectele asupra organizării sociale însăși. Prin aceasta aș vrea să spun că dimensiunea sa mitică dă o idee dinamică; îi permite exaltarea entuziasmelor generând proiecte și realizări. În acest sens, scientismul secolului XX a putut promova realizările economico-tehnologice pe care le știm, ca mit. Bazându-se pe St. Simon, Durkheim arată modul în care ideea poate fi „motorul inițial al progresului”. Și, în acest sens, vorbind de epoca sa, și plecând de la principiul că „o societate este înainte de toate o comunitate de idei”, recunoaște impulsul pe care aceste idei îl dau dezvoltării sociale. Dar, în același timp dacă „instituțiile sunt idei în acțiune”¹³, el recunoaște în mod implicit că ideologiile nu valorează decât dacă reunesc, sau dacă pot constitui o comunitate. Înseamnă, deci, a admite că ele sunt muritoare, efemere. Acest aspect dă măreție reprezentărilor, urmând generațiile, exprimând dorințele, nostalgiile, proiectele și, asemenea acestora, mor, sunt depășite, lasă locul altora imaginare. Ele nu pot fi considerate perene, din moment ce se epuizează în actualizările lor.

¹¹ Cf. E. Durkheim, *De la Division du travail social*, Paris, 1926, p. 328—329.

¹² Cf. E. Durkheim, *De la Division du travail social*, Paris, 1926, p. 328—329.

¹³ E. Durkheim, *Le socialisme*, Paris, 1928, p. 129.

Astfel, pentru a ne continua argumentarea, ideologia participă la actul fondator al unei societăți, după care urmează cariera acesteia și întotdeauna viața în dezvoltarea sa este cea care triumfă. Acest aspect este important, căci arată că în reprezentare contează mai puțin conținutul, cât trăsătura de unificare. Religia se bazează mai puțin pe subtilități tehnologice, și mai mult pe virtutea de adunare, pe care este sau nu capabilă să o impulsioneze. La fel se petrece și cu marile mișcări revoluționare, sau cu diversele idealuri care, într-un moment sau altul, au modelat comunitatea.

Pentru vitalism și egalul său, relativismul gnoseologic, accentul se pune pe forța de „a fi împreună”. Astfel, „maniera comună de a gândi” (Durkheim, *ibid.* p. 130) nu-l interesează pe sociolog decât pentru că este indicele nașterii, apogeeului și morții unui ansamblu social. În acest sens, pentru ceea ce ne preocupă, nu există adevăr decât în ceea ce permite să se surprindă vitalitatea unei epoci, vitalitatea evenimentelor, a situațiilor particulare și specifice, fără ca aceasta să se înțeleagă într-un mod prea utilitarist, se poate spune că nu există inteligență decât legată de utilizarea sa colectivă.

Dacă ideologia prezintă la fel de multă importanță pentru o reflecție asupra artei de a gândi, dacă trebuie să i se restituie caracterul său nobil, dacă este nevoie să fie smulșă din infernul falsei conștiințe sau din blestemul care apasă asupra unui bun simț superficial și un pic nătâng, este pentru că ne informează, înainte de toate asupra gradului și puterii sociabilității, probleme care par a fi esențiale pentru sociologie. Într-adevăr, mai mult decât raționalizările care sunt stratificări, bunul simț, intuiția populară, discursul vieții de toate zilele, uneori avântul oratoric politic dau socoteală de „nonlogic”-ul în acțiune, în societățile noastre. Ar trebui spus că exprimă un fel de hiperrationalism care, în mod semi-intențional integrează aceste elemente necesare unui echilibru global, pe care raționalismul intelectual tinde să-l neglijeze. În mai multe rânduri, când își pune întrebări asupra sinuciderii, Durkheim subliniază importanța și specificitatea interpretării conștiințelor. El arată că aceasta nu se poate limita la omul conștiințelor individuale, combinațiile acestora induc situații originale care sunt proprii disciplinei sociologice. Firește, în numele obiectivității care caracterizează după el, faptele sociale, trebuie ținut seama de bun-simț. Dar ne putem întreba dacă nu este vorba de o cerere de principiu, căci accentuarea „gândirii colective” trimite, volens nolens la această pasiune comună ale cărei efecte sunt greu de contabilizat.

Interpretarea conștiințelor, altfel de a spune ideologie, produce, dacă respectăm terminologia durkheimiană, „o ființă psihică aparținând unei specii noi, care gândește și acționează în mod autonom. Acestei metafore, prin care desemnăm societatea, nu-i lipsește curajul. În orice caz, subliniază soliditatea și originalitatea legăturii simbolice. Asociația care rezultă este și ea un factor activ care produce efecte speciale”¹⁴. Acest lucru este important în reprezentări, care stau la baza sociabilității și-i asigură eficacitatea. Faptul că „efectele speciale” despre care este vorba sunt măsurabile sau analizabile din punct de vedere științific,

¹⁴ E. Durkheim, *Le suicide, Etude sociologique*, Paris, 1973, p. 350.

după cum o cere Durkheim, este o altă problemă; sigur este însă un lucru — trebuie să-i recunoaștem existența ireductibilă. Impactul asupra desfășurării istorice a putut fi măsurat în mod continuu. Tresăririle, zguduirile, evenimentele sociale imprevizibile, fragilitatea legilor și a imperiilor, toate acestea țin, în mare parte, de acțiunea lor. Iar toți aceia care au vrut să conducă popoarele pe baza unor principii raționale stricte, sau, de exemplu, în funcție de legile economice dovedite, au învățat pe propria lor piele că forța spiritului nu era deloc de neglijat. Altfel, o mulțime de situații, de răsturnări politice ar fi de neînțeles. Oricum ar fi, și acest lucru se poate citi printre rânduri în textul lui Durkheim, ansamblul reprezentărilor, combinațiile acestora sunt motoare sociale prin excelență. Cauze și efecte ale caracterului social, sunt păstrătorul acestuia, acolo unde este necesar de a merge în profunzime pentru a înțelege într-o manieră calitativă, jocul neîntrerupt al pasiunilor umane.

O asemenea perspectivă poate părea metafizică și cercetătorii, cum ar fi sociologul Gilbert Durand, care s-au ocupat cu studierea structurilor imaginarului, nu au scăpat de această critică. Cu toate acestea, această preocupare care nu împarte societatea în felii, examinează tendințele globale ale societății, în diversitatea lor proprie. Într-adevăr, ceea ce este esențial sau specific în asocierile umane este chiar interpretarea conștiințelor de care vorbește Durkheim. Dar, această interpretare, chiar dacă se află la originea diferitelor domenii sociale (economie, morală, cultură, politică), fiind prezentă în evoluția lor, nu poate fi redusă de manieră unidimensională. Ea depășește cu mult limitele pe care pozitivismul sec. al XIX-lea a vrut să i le atribuie. Dacă o înțelegem în mod deschis, această „interpretare” servește drept bază miturilor, ideologiilor, reprezentărilor care permit perpetuarea socialității. Ca urmare, strădania de a o înțelege înseamnă intrarea în plin, în aspectul bizar, zgomotos, pasionant, polifonic al vieții de toate zilele.